

Osmanlı sanatında saz yolu tarzına “saz yazmak” da denilmiş, saray nakışhânesinde bu bezeme tarzını uygulayan ayrı bir sanatkâr grubu meydana gelmiştir. Müstakimzâde, XVIII. yüzyılın ünlü müzehhibi Ali Üsküdarî'nin saz yazdığını ve “sânî-i Şahkulu” diye anıldığını belirtir (*Tuhfe*, s. 271). Hüseyin Ayvansarayî, Levnî'nin musavvirlikten önce saz kolunda çalıştığını, tezhiple saz işlediğini kaydeder. Bu bilgilerden, Osmanlı nakış geleneğinde yetişen sanatkârların saz yolu üslûbunu öğrenmesi ve bu alanda eser vermesinin âdet haline geldiği anlaşılmaktadır.

Saz üslûbunun motifleri kadar önemli bir özelliği de bu motiflerin birbiriyle ilişki halinde tasarlanmış desenlerden meydana gelmiş olmasıdır. Orman dünyasını andıran bu tasarımlarda yaprak ve çiçek motifleriyle hayvan motifleri kullanılarak zengin bir tasvir gücü ortaya çıkarılmıştır. Şahkulu'nun düzenlemelerinde motiflerin tek görülmesi yerine yoğun ve birbiri içine geçmiş bir bütün halinde görülmesi bu üslûbun en önemli özelliklerinden biridir. Bu yoğun desen içinde ortaya çıkarılmak istenen motif farklı boyama tekniğiyle belirginleştirilir. Çok ender görülen hafif renk kullanılır. Bu üslûbun en çarpıcı özelliği ise âharlı kâğıt üzerine sadece altın ve is mürekkebi kullanılarak işlenen hareketli desenlerden meydana gelmesidir. Zengin yaprak ve hatâyî motifleri yanında yarı üslûplaştırılmış efsanevi ve gerçek hayvan motiflerinin bolca yer aldığı bu yoğun desenlerde hareket ve derinlik sağlayan kalın çekilmiş çizgilerle beraber büyük bir ustalıklarla gözle seçilemeyecek kadar ince çekilmiş hatlar da görülür. Hatâyî grubu ile hayvan motiflerinden başka sanatkârın hayal gücü ve anlatım kabiliyetini âdeta imza koyar gibi ortaya çıkaran peri figürleri vardır. Şahkulu ile başlayan peri resmetme geleneği umumiyetle sayfanın tamamını dolduran tek peri figürü şeklinde uygulanmaktadır. İslâm kitap resminin minyatür okullarınca XIII. yüzyıl başlarından itibaren dinî konulu sahnelerde genellikle peri ve meleklerin kıyafetleri aynı tipte tasvir edilmiştir. Bu figür, Selçuklu taş işçiliğinde görülen melek tasvirlerindeki elbiselerle büyük benzerlik göstermektedir.

Saz üslûbunda en çok kullanılan motifler arasında efsanevi bir hayvan olan ejder motifleri yer alır. İslâm sanat eserlerinde sık sık tasvir edilen ejder motifleri Orta Asya'da Türkler tarafından yaygınlaştırılmıştır. Hun, Uygur ve Çin sanatında su ve bolluk timsali olan ejder bazan yılan, bazan tim-

saha yakın resmedilmiştir. Sanatkârların kendi tasavvurlarına göre farklı şekillerde resmettikleri ejder motifleri Uygur ve Çin sanatında olduğu gibi uçan bir hayvan, Orta Asya Türk sanatında ve Selçuklular'da kanatlı, boynuzlu, pullu ve ayaklı olarak işlenmiştir. Sîmurg da hayal mahsulü hayvan motiflerinden olup saz yolu üslûbunda yer alır. Bu gruptan olan bir başka efsanevi hayvan motifleri de “ki'lin”dir (ata benzeyen efsanevi yaratık). Bu motifin İslâm dünyasına ve İran'a Çin'den geldiği ve Acem sanatkârlarının Osmanlı sarayında faaliyet göstermeye başlamasıyla İstanbul'a ulaştığı tahmin edilmektedir. Yine saz üslûbunda çok bol ve zengin türde görülen kuş motifleri arasında sülün, balıkcıl, turna sayılabilir.

Şahkulu'nun öncülüğünü yaptığı saz üslûbu Osmanlı kitap sanatında resimden sonra en ihtişamlı örneklerini tezhip dalında vermiştir. Günümüzde Viyana Österreichische National Bibliothek'te (nr. 313) korunan ve saray nakışhânesinde III. Murad için 980'de (1572) hazırlanan murakka'da yer alan bezemelerde bunu görmek mümkündür. Tezhip sanatından başka bu üslûbun en bâriz hissedildiği sanat çini sanatıdır. Topkapı Sarayı'nda 1051'de (1641) inşa edilen Sünnet Odası'nın dış cephesinde yer alan mavi-beyaz yekpâre çini panolar bunun en güzel örneğidir. Bir diğer örnek, 968 (1561) tarihli Rüstem Paşa Camii ana mekânında bulunan ve sadece yaprak motifleriyle hazırlanan ulama duvar çinileridir. Bunun yanında kalem işi ve kema ha kumaşlarının desenlerinde saz üslûbunun uygulandığı görülür. Osmanlı saray halılarının büyük bir kısmı saz yolu desenlerle meydana getirilmiştir. Şahkulu'ndan sonra pek çok nakkaş tarafından sevilererek kullanılan saz yolunun bir başka sanatkârı imzasıyla tanınan Tebrizli Vefî Can'dır. Daha sade ve ayrıntısız biçimde çalışan bu sanatkârın eserleri 1580-1600 yıllarına aittir. Saz yolu, Ali Üsküdarî'nin fırçasıyla ruganî işlerde ve tezhibin halkârî kolunda en güzel örneklerini XVIII. yüzyılda vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. D 4104, vr. 1b; D 6503, D 9602, D 9605, vr. 3a; D 9613-2, D 9613-3, D 9706, D 10009; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 56b; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 64, 65; *Dedem Korkudun Kitabı* (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1973, s. 56; Ayvansarayî, *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahri Ç. Derin – Vâhid Çabuk), İstanbul 1985, s. 175; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 271; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 268; Rifkî Melûl Meriç, *Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları I: Vesikalar*, Ankara 1953, s. 3, 5, 74, 77; Banu Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslûbu* (doktora tezi, 1984), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 22-

28; a.mlf., “Osmanlı Peri Resimleri”, 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1995, II, 425-438; a.mlf., “Saray Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah Kulu ve Eserleri”, *Topkapı Sarayı Müzesi: Yıllık-1*, İstanbul 1986, s. 113-130; a.mlf., “Osmanlı Sanatında Saz Üslubundan Anlaşılan”, *Topkapı Sarayı Müzesi: Yıllık-2*, İstanbul 1987, s. 123-133; a.mlf., “Kanunî Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslubu Saz Yolu”, *Türkiyemiz*, XVIII/54, İstanbul 1988, s. 28-33; Oya Kızıldağ Atila, *Şah Kulu'nun Motif ve Desen Üslûbu* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü, s. 27-33; İnci A. Birol – Çiçek Derman, *Türk Tezvinî Sanatlarında Motifler*, İstanbul 2004, s. 129-130; Hilâl Kazan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi* (doktora tezi, 2007), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 175-178; Gülnur Duran, *Ali Üsküdarî, Tezhip ve Ruganî Üstadı, Çiçek Ressamı*, İstanbul 2008, s. 18, 93, 97, 101; a.mlf., “Kara Memi”, *DiA*, XXIV, 362-363; Beyhan Yörükkan, “Topkapı Sarayı Müzesindeki Albümlerde Bulunan Bazı Rulo Parçaları”, *STY* (1964-65), sy. 1 (1965), s. 188-199; Emel Esin, “Evren (Selçuklu Sanatı Evren Tasvirinin Türk İkonografisinde Menşeleri)”, *Selçuklu Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 161.

F. ÇİÇEK DERMAN – GÜLNUR DURAN

ŞAHKULU BABA TEKELİ (ö. 917/1511)

Antalya bölgesinde
büyük bir isyan çıkaran
Türkmen babası.

Osmanlı kaynaklarında ve arşiv belgelerinde “Şeytankulu, Sofu, Karabıyıkolu” gibi unvanlarla da anılır; Antalya yakınlarındaki Yalınlıköy'de bir tekke kuran Hasan Halife'nin oğlu olduğu belirtilir. Aslen Tekeli Türkmenleri'nden olan babasının Safeviyye tarikatının liderlerinden Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar'ın yanında bulunduğu, daha sonra Kızılkaya'da Yalınlıköy'deki bir mağaraya çekildiği zikredilir. Yakalanan bir müridinden alınan bilgiye göre, Yalınlıköy'de dünyaya gelen Şahkulu buradaki bir mağarada dinî telkinlerle Safeviyye tarikatının görüşlerini yaymaya başlamıştır (TSMA, nr. E 6636). Bazı kaynaklarda hem babasına hem de ona II. Bayezid'in maddî yardımında bulunduğu, hatta bir zâviye ve imaret yaptırdığı kaydedilirse de (*Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 132) bu hususu doğrulayacak bir belge mevcut değildir. Fakat Safevîler'in büyük bir dinî tehdit unsuru halinde ortaya çıkmasından önce II. Bayezid'in bütün tarikatları desteklediği bilinmektedir.

Şahkulu, muhtemelen Şah İsmâil'in 1500 yılı civarında Anadolu'ya haber göndererek müridlerini hareketlendirdiği dönemde bölgesinde etkisini arttırmaya başla-

miş, adamları vasıtasıyla Şah İsmâil ile irtibat kurmuştur. İsyanı alenî hale getirdiği 1510'a kadar geçen süreçte bu ilişki ağının mahiyeti hakkında herhangi bir karine bulunmamakla birlikte 1501 yılına ait resmî kayıtlar, Teke bölgesindeki taraftarlarıyla Şah İsmâil arasındaki yoğun hareketliliğe dair dikkat çekici bilgiler sunar. Ana merkezi Kızılıkaya'da Safevî yanlısı dinî görüşleri yayan ve etrafına birçok kızılbaş temayüllü Türkmen'i (belgelerde Erdebil halkı, Erdebîlî) toplayan Şahkulu'nun ansızın isyan etmesinin sebepleri tam olarak belli değildir. Yakalanan taraftarlarının beyanlarından etki alanının Rumeli yakasındaki aynı dinî görüşleri paylaştan tekke dervişlerine kadar uzandığının anlaşılması isyan hareketinin sistematik bir yönü bulunduğunu akla getirir. Ancak isyan sadece dinî değil aynı zamanda siyasî faktörlere dayalıdır. Bunda, 1510 yılına doğru II. Bayezid'in oğulları arasında başlayan taht mücadelesinin yol açtığı karışık ortam ve belirsizlik önemli rol oynamıştır. Nitekim Osmanlı kaynaklarında onun adamlarıyla birlikte birden bire Antalya civarında Şehzade Korkut'un geride bıraktığı ağırlıklı saldırması, II. Bayezid'in öldüğü ve Korkut'un bu yüzden Antalya'dan ayrıldığı kanaatine vararak artık kendi zamanının geldiği düşüncesiyle harekete geçtiği şeklinde yorumlanmıştır. Şahkulu'nun Şah İsmâil adına bu isyanı başlatmış olması ihtimali ise daha zayıf görülmektedir. Yine Osmanlı belgelerinden anlaşıldığına göre Şahkulu kendini mehdî ilân etmiş, taraftarlarınca büyük bir kurtarıcı, hatta Allah'ın tecessüm etmiş şekli ve peygamber olarak görülmüş ("Allah, peygamber budur, insanlar hesap vakti onun önüne getirilecektir, itaat etmeyen imansız gider", TSMA, nr. E 6321), böylece bu karışık ortamda Osmanlı Devleti'ne yeniden çeki düzen verme amacı öne çıkmıştır. Hanivaldanus kroniğine göre ise Bayezid'in hasta olduğunu, oğullarının birbirine düştüğünü, artık büyük kurtuluşun zamanının geldiğini, Osmanoğulları'nın süresinin dolduğunu, kendisine bütün yeryüzünün hâkimiyetinin verildiğini, gökyüzünden kılıç indirildiğini, bununla bütün milletleri hükmü altına alacağını söyleyerek harekete geçmiştir (*Hanivaldanus Anonimine Göre Sultan Buyezid-i Veli*, s. 49). Bunda, ayrıca İstanbul'da küçük kıyamet denilen 1509'daki büyük depremin etkisiyle artık kıyamet vaktinin geldiği düşüncesinin etkili olduğu da söylenebilir. Onun Kütahya ve Bursa istikametindeki ilerleyişi, ayrıca Rumeli'deki müridlerine haber yollaması alenen Osmanlı idaresini

hedeflediği konusunda açık bir delil oluşturur.

Şahkulu isyanının neredeyse bütün safhaları, bugün tamamı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan rapor ve belgelerden ayrıntılarıyla takip edilebilmektedir. Buna göre Şahkulu, Safevî yanlısı kişileri yanına topladı, bir zâviye, imaret ve müridleri için evler yaptırarak irşad ve propaganda faaliyetlerine başladı. Hareketlerini dikkatle izleyen Antalya'daki idareciler Subaşı Hasan'ı onu yakalaması için gönderdiler. Yirmi kadar adamını tutuklayabilen subaşı kendisini ele geçiremedi. Muhtemelen bundan sonra Şahkulu etrafına adam toplayarak gücünü arttırmaya başladı. Yenice derbendine gitti; timarları elerinden alınmış eski Karaman sipahileri ona katıldı. Yanına gelenler arasında Teke-ili Türkmenleri'nden Çakıroğulları, Kızıl / Gazaloğulları, Dede Alisi, Ulama ve Kara Mahmud bulunuyordu. Maiyetindeki 400-500 kadar adamla yol kesip bazı devlet görevlilerine saldırdı. Ayrıca Antalya'dan gizlice Saruhan'a doğru yola çıkan Şehzade Korkut'un geriden gelen çadırlarını ve eşyalarını basmak istediye de Antalya subaşısı buna engel oldu ve eşyaları Antalya'ya götürdü. Şahkulu, bu olayın ardından topladığı 3000 kişilik kuvvetle yeniden üzerine yürüyen Subaşı Hasan'ı bazı köy halkı ile sipahilerin taraf değiştirip kendi safına katılması sonucu bozguna uğrattı. Ardından bunları takip ederek Antalya önlerine gelip pazarı ve şehzadenin çadırlarını yağmaladı; karşı koymak isteyenlerin çoğunu ve bu arada Korkut'un defterdarını öldürdü, subaşısı yaralandı (Zilhicce 916 / Mart 1511). Ardından geri çekilerek etrafı yağmalamayı sürdürdü. Bu arada yanındaki adamlarını beylerbeyi, sancak beyi ve subaşı sıfatıyla çeşitli yerlere tayin etmeye başladı. İstanbul'u (Korkut-ili) bastı, Elmalı'ya yöneldi, burada kendisine karşı koymaya çalışan 1000-2000 kadar askeri dağıttı. Kasabayı baştanbaşa tahrip etti, camileri yaktı. Teke-ili'nin tamamına hâkim oldu ve oradan Hamîd-ili (Isparta-Burdur) taraflarına yöneldi. Gölhisar kadısını ve subaşısını katletti, zenginlerin mallarına el koydu. Süratle hareket edip Burdur'u bastı. Burada da karşı koymaya çalışan 1000-2000 kişilik kuvveti bozguna uğrattı (Şehzade Osman'ın 17 Muharrem 917 / 16 Nisan 1511 tarihli raporu: TSMA, nr. E 2829). Oradan Kütahya'ya doğru yürüdü; yol üzerindeki Keçiborlu, Sandıklı, Sincanlı ve Altıntaş'ı yaktı. Kütahya'ya yakın Zığra köyünde karargâh kurdu. Kütahya önlerinde kendisine karşı koyan Ana-

dolu Beylerbeyi Karagöz Ahmed Paşa'ya son derece akılcıca bir taktik uygulayarak önce bozguna uğramış gibi geri çekilip mallarını ve eşyalarını geride bıraktı. Karagöz Ahmed Paşa'nın adamları ve Kütahya halkı bu malları yağmalamakla meşgulken ansızın geri dönüp bunları dağıttı. Karagöz Ahmed Paşa'yı esir aldı, başını kestirdikten sonra şehir halkının gözünün önünde kazığa vurdurdu (23 Muharrem 917 / 22 Nisan 1511). Ardından Kütahya'yı ateşe verip Saruhan iline (Manisa) gelmiş bulunan Şehzade Korkut'un üzerine yürüdü.

Bu âni değişikliğin sebebi tam olarak anlaşılamamaktadır. Şahkulu'nun Osmanlı tahtına en büyük aday diye gördüğü Korkut'un yolunu kesip onu engellemek istemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca merkezden yeni birliklerin yollandığı haberini aldığı, bu durumda geriye dönerek Teke-ili'ne çekilme niyeti taşıdığı da düşünülebilir. Osmanlı kaynaklarında geri çekilişinin sebebi II. Bayezid'in hayatta olduğunu öğrenmesine bağlanır. Nitekim Kemalpaşazâde, Kütahya'dan sonra Bursa'ya yöneldiğini, fakat Bursa'yı yağmalamayı uygun görmediğini, yakalattığı bir adamdan padişahın yaşadığını öğrenince huzursuz olduğunu, askerine bunu bildirmeyip zaruret halinde gizlenecek bir kale bularak buraya sığınmak için Bursa işini geriye bıraktığını ve Alaşehir'e yöneldiğini bildirir (*Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 53-55). Bursa kadısının Karagöz Ahmed Paşa olayının hemen ardından 3 Mayıs tarihli arzında Teke-ili âsillerinin Şehzade Korkut üzerine yürüdükleri, Hasan Ağa idaresindeki birlikleri Alaşehir ovasında yenip birkaç sancak beyi ile Hasan Ağa'yı öldürdükleri, şehzadenin kaçıp Manisa Kalesi'ne kapandığı, bundan sonraki amaçlarının Bursa olduğu belirtilmiştir (TSMA, nr. E 5451). Kemalpaşazâde ise Hasan Ağa'yı Aydın sancak beyi Hasan Bey diye gösterip yanında Saruhan Sancak beyi İskender ve Menteşe Beyi Sinan beyler olduğu halde toplandıklarını, fakat birbirleriyle geçimsizlikleri yüzünden Şahkulu önünde feci şekilde bozguna uğradıklarını yazar.

Aslında Şahkulu Bursa'ya yürümek niyetinde değildi. Nitekim Alaşehir başarısının ardından süratle Antalya taraflarına döndü. Kendisine bir üs ve ana merkez yapmak istediği bu kaleyi kuşattıysa da alamadı; Vezîriâzam Hadım Atik Ali Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetlerinin harekete geçtiğini duyunca Kızılıkaya'ya çekildi. İsyanın büyümesi ve peşpeşe gelen başarısızlık haberleri yüzünden II. Bayezid,

Ali Paşa'yı büyük şehzadesi Ahmed ile birlikte Şahkulu'nun bertaraf edilmesiyle görevlendirmişti. Ali Paşa 4000 yeniçeri ve 4000 kapı halkıyla Şahkulu üzerine yürüdü. Şehzade Ahmed ile Altıntaş'ta buluştuktan sonra Şahkulu'nun kaçacağı yolları kesmek için Karaman Beylerbeyi Haydar Paşa'ya emir gönderdi. Kendisi de Şehzade Ahmed ile 18 Rebîülevvel 917'de (15 Haziran 1511) Kızılkaya'ya ulaştı. Şahkulu ise Karaman taraflarına doğru çekilmeye başladı, önünü kesmeye çalışan Haydar Paşa'yı bozguna uğrattı. Haydar Paşa ile Kayseri sancak beyi Cündî Kemal Bey'i katletti. Bu bozguna yine Karamanlı sipahilerin Şahkulu'na karşı savaşmaması etkili olmuştur. Böylece çemberi yaran Şahkulu Beyşehir'e vardı. Ali Paşa, onun aradaki mesafeyi iyice açtığını görünce yanındaki piyade tüfekli yeniçerilerden 500'ünü bulabildiği atlara bindirip maiyetindeki diğer atlı askerlerle hızla onun peşine düştü. Bu arada asıl kuvvetlerle Şehzade Ahmed'i geride bırakmıştı. On dört günlük hızlı bir takipten sonra Şahkulu'na Sivas yakınlarında Çubuk (bazı kaynaklarda Gökçay) adlı yerde yetişti. Şehzade Ahmed'in merkeze yolladığı raporda Şahkulu ile Ali Paşa arasındaki savaşın 5 Rebîülâhîr'de (2 Temmuz) cereyan ettiği ve Ali Paşa ile birlikte 170 tüfekçi yeniçerinin hayatını kaybettiği belirtilir (TSMA, nr. E 3062). Osmanlı kaynaklarına göre bu savaş sırasında Şahkulu tıpkı Osmanlı ordusunun uyguladığı gibi ordugâhının etrafına hendek kazdı, develerle bir barikat oluşturdu, bu savunma duvarının arasına saldırıp geri çekilmeyi kolaylaştıracak kapılar yaptırdı. Ali Paşa'nın yanında çoğu yorgun 2000 asker vardı. Ulûfeciler kethüdâsı Kara Mûsâ'nın biraz dinlenilmesi, gelecek yardım kuvvetlerinin beklenmesi yolundaki telkinlerini dinlemedi ve yaptığı saldırılarda başarılı olamadı. Bir belgeye göre daha savaş başlar başlamaz yanındaki adamların bazıları kaçmış, Çankırı ve Ankara sipahileri gerektiği gibi savaşmamış, hatta Rum (Amasya-Tokat) sipahileri uzakta durmuş, Ali Paşa yeniçerilerle yalnız kalmış, sonunda çembere alınıp savaşarak hayatını kaybetmiştir (TSMA, nr. E 6352).

Savaşı kazanan Şahkulu'nun âkibeti meçhuldür. Şehzade Ahmed'in raporunda müphem ifadelerle onun savaş meydanında ölüp ölmediğinin belirlenemediği söylenirken Hacı Mustafa adlı birinin arzında Şahkulu Halife'ye tüfek kurşunu isabet edip öldüğü hakkında bir şâyia çıktığı bildirilmiştir (TSMA, nr. E 6664). Ancak bunun Ali Paşa ile olan savaşta mı yoksa bu savaş-

tan sonra İran tarafına giderken kendilerini takip eden mahallî birliklerle yapılan küçük çaplı mücadelelerden birinde mi gerçekleştiği anlaşılamamaktadır. Öte yandan kroniklerde farklı bilgiler vardır. Bazılarında onun savaş sırasında bir ok isabetiyle hayatını kaybettiği bildirilir. Kemalpaşazâde ise âkibetinin belli olmadığını, "Yer delindi yere mi girdi, göğe mi çıktı kimse bilmedi" diyerek ilginç bir ifade kullanır. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân*'da savaş sırasında Hasan Halife'nin ok isabetiyle helâk olduğu, bu sebeple yandaşlarının büyük bir vaveylâ kopardıkları yazılır. Burada kastedilenin Şahkulu mu yoksa babası mı olduğu da yine anlaşılamamaktadır. Hanıvaldanus kroniğinde ise Şahkulu'nun geride kalan adamlarıyla hızla uzaklaşarak Şah İsmâil'e sığındığı bildirilir (*Hanıvaldanus Anonimine Göre Sultan Bayezid-i Veli*, s. 53). Kendisinden bir daha haber alınmadığına göre onun savaşta yaralandığı, yol esnasında veya Şah İsmâil'e sığındığından hayatını kaybettiği söylenebilir. Bazı kaynaklarda bu sığınmacıların bir kervanı soydukları için sultan / baba ile vezir unvanlı iki liderinin idam edildiğine dair bilgiler vardır (Hoca Sâdedin, II, 180-181). İsyanı katılan Teke-ili sipahi ve Türkmenleri şahın ordusuna alınmıştır.

Karizmatik bir dinî şahsiyet olan ve bu vasıflarıyla Baba İshak'a benzeyen Şahkulu, tipik bir Türkmen babası sıfatıyla Şii temayüllü kızılbaş grupları ve torlakları yanında toplamış, ilâhî iradenin kendisinde tecelli ettiği yolundaki propagandalar, yaptığı savaşlarda birbiri ardınca kazandığı başarılar sebebiyle kısa sürede halkın nazârında kendisinin beklenen kurtarıcı olduğu düşüncesine yol açmış olmalıdır. Onun, hayli karışık siyasî ortamdan yararlanarak tıpkı Şah İsmâil gibi yandaşları vasıtasıyla Osmanlılar'a alternatif bir yeni idare kurmayı amaçladığı söylenebilir. Halifelerini Rumeli yakasında Serez, Selânik, Yeni Zağra, Filibe, Sofya gibi yerlerdeki tekkelere göndererek onlara mektuplar yollaması da bu niyetinin bir yansıması şeklinde düşünülebilir. Şahkulu'nun bu isyanı, karakter itibarıyla daha sonra çıkacak olan Safevî yanlısı isyanlardan daha farklı bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 132-133; Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân: IX. Defter* (haz. Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in Light of the Selimnâme Literature* içinde), Berlin 1985, s. 42-49, 53-55; *Hanıvaldanus Anonimine Göre Sultan Bayezid-i Veli, 1481-1512* (haz. R. Kreutel, trc. Necdet Öztürk), İstanbul 1997, s.

47-53; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân, 1299-1523* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 359-362; İshak Çelebi, *Selimnâme*, İÜ Ktp., TY, nr. 2614, vr. 10^b-12^b, 17^a, 28^b-30^a; Muhyî Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 15, vr. 92^b-94^a; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 162-181; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966, s. 248-256; Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, s. 32-34; M. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *TD*, VI/9 (1954), s. 61-74; Şehabeddin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *BTTD*, I/3 (1967), s. 34-39; I/4 (1967), s. 54-59.

FERİDUN EMECEN

ŞAHKULU SULTAN TEKKESİ

İstanbul'da
esası bir ahî zâviyesi iken
XVI. yüzyılın başlarından itibaren
Bektaşîliğe intikal eden tekke.

Merdivenköy'de yer alan ve Gadnî Dede, Hamdi Baba, Merdivenköy, Şahkulu Baba, Şeyh Mehmed Ali Baba gibi adlarla da anılan tekke, bazı kaynaklara göre 1329'da Osmanlı-Bizans arasında meydana gelen Pelekanon (Maltepe) savaşının ardından Orhan Gazi tarafından bir ahî zâviyesi şeklinde kurulmuştur. Ankara Savaşı'ndan (804/1402) sonra bölgenin Süleyman Çelebi tarafından II. Manuel Palaiologos'a terkedilmesinin ardından civardaki diğer zâviyelerle birlikte burası da ortadan kaldırılmış, Bektaşî geleneğine göre bu sırada tekkenin bânisi ve ilk şeyhi olarak kabul edilen Şahkulu Sultan ile çevredeki zâviyelerin "kırk erenler" diye anılan şeyhleri şehid edilmiştir. Tekkeye adını veren Şahkulu Sultan'ın (Şahkulu Baba) hayatına dair bilinenler Bektaşî menâkıbnâmelerindeki diğer birçok şahsiyet gibi hemen bütünüyle menkıbelerin müphem verilerinden ibarettir. Bazı araştırmacılar, Bektaşî geleneğinde Horasan kökenli bir velî kabul edilen Şahkulu Sultan'ın aslında II. Bayezid döneminde vuku bulan Şah İsmâil yanlısı ayaklanmanın başı olup Osmanlı tarihçilerinin "Şeytankulu" diye adlandırdıkları kızılbaş şeyhi olduğunu iddia etmektedir (bk. ŞAHKULU BABA TEKELİ).

Şahkulu Sultan Tekkesi muhtemelen XVI. yüzyılın başlarında eski nüfuzlarını yitiren ahîlerden, yeni teşkilâtlanan ve kendilerine bağlanan Yeniçeri Ocağı'nın da etkisiyle gitgide güçlenen Bektaşîler'e intikal etmiş, ardından Bektaşîliğin İstanbul'daki âsitânesi ve Osmanlı topraklarındaki bütün tekkeleri içinde en önemlilerinden biri olarak varlığını sürdürmüştür. Bazı kaynaklarda, Babagân (müccered) koluna bağlı